

De Ovenist

Het verhaal van een Birmaganger

Kapitein Cornelis Stolp

“Lest we forget”

Schrijver: Kapitein Cornelis Stolp

Coverontwerp: Cees Stolp

ISBN: 9789403873985

© Kapitein Cornelis Stolp

Niets uit deze uitgave mag worden gepubliceerd of gereproduceerd op welke manier dan ook zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

1^e druk

“Forgiveness is a gift you give yourself.”

Desmond Tutu

Voorwoord

Als kind droomde ik al van Australië. Waar dat verlangen vandaan kwam, weet ik niet precies. Misschien was het omdat mijn vaders broer, oom Teun, in de jaren vijftig met zijn gezin emigreerde, een stap die ik als klein jochie ronduit heldhaftig vond. “Dat doe ik later ook,” zei ik eens tegen mijn moeder.

Zij glimlachte, maar haar blik verraadde iets anders. Mijn moeder was niet streng, maar wel iemand die greep hield op haar wereld, en dus ook op mij. “Dat doe je maar als ik er niet meer ben,” zei ze dan, zogenaamd luchtig. Maar onder dat grapje lag altijd een trilling van ernst.

Jaren verstreken. Ik was zevenenveertig toen ik voor de tweede keer trouwde. In een café ontmoette ik Joop, een charmante, wat eigenzinnige Amsterdammer met een fonkeling in zijn ogen en een verleden dat groter leek dan het leven zelf. Een voormalige diamantslijper, die na de oorlog zijn geluk zocht aan de andere kant van de wereld: Australië. We praatten die avond alsof we elkaar al jaren kenden. Toen we afscheid namen, zei hij:

“Whenever you are in Australia, please be my guest.”

Die zin bleef hangen. En dus ging onze huwelijksreis naar Down Under, een land dat tegelijk onmetelijk en intiem aanvoelde. Aan de kust, in Joop’s huis in Tweed Heads, werd ik omringd door de geur van eucalyptusbomen en het ruisen van de oceaan. Het voelde alsof ik iets van mezelf terugvond dat ik nooit eerder had gekend. Op een avond, tussen wijn en stilte in, zei Joop: “Waarom kom je niet definitief hierheen? Mijn huis is te groot voor één man.” Een uitnodiging, achteloos uitgesproken, die mijn leven zou veranderen.

Mijn moeder, toen al 84, was er niet blij mee. Ze speelde haar kaart van gemis met verve. “Ik kan je niet missen,” zei ze. Maar toen ik haar eraan herinnerde dat ze al vijftwintig jaar elke winter drie maanden in Benidorm verbleef, vijftwintig keer drie maanden, vijfenzeventig maanden, meer dan zes jaar, viel ze even stil.

Toen glimlachte ze en zei: “Ga maar, jongen. Maar kom af en toe terug.”

En ik ging.

Alles verkocht. De koffers dichtgeritst. Richting Joop, richting het onbekende.

We deelden een huis, en met de tijd kwamen ook de verhalen. Op een avond vertelde Joop over zijn jeugd, en over de wrede jaren in het Jappenkamp in Birma. Zijn woorden waren rauw, soms bijna ongelooflijk. En toch sprak hij met een zekere lichtheid, alsof hij zijn eigen verleden in een spannend jongensboek probeerde te verpakken, om het draaglijk te maken. Die verhalen bleven bij me. Ze lieten me niet los. Regelmatig een flard van Joop’s verhaal geschreven. Niet wetend waar te beginnen en te eindigen. En nu, vijftienvintig jaar later, voelde ik de behoefte om ze te bundelen en op te schrijven. Niet om schrijver te zijn, maar om iets tastbaars te maken van wat hij heeft meegemaakt, van zijn pijn, zijn veerkracht, en de stille woede die hij soms koesterde tegenover zijn verleden. Het is mijn poging om vast te leggen wat een mens kan doorstaan en toch blijven staan. Zo is dit boekje ontstaan: uit herinnering, bewondering, en het besef dat sommige levens het waard zijn om niet vergeten te worden.

Dit verhaal is volledig vanuit de hand en het hart geschreven.

Bij de afwerking is gebruikgemaakt van moderne hulpmiddelen uitsluitend ter ondersteuning van taal, ritme en leesbaarheid.

Dit is Joop’s verhaal.

Maar misschien, op een bepaalde manier, ook het mijne.

Cees Stolp

Ter inleiding

In het duistere Nederlands-Indië van de Tweede Wereldoorlog werden Joop en Hanneke uit elkaar gerukt door de wrede hand van het lot. De Japanners, die het land aanvielen, deporteerden Joop naar een van hun beruchte kampen diep in de jungle van Birma. Hanneke, wanhopig zoekend naar een manier om haar geliefde terug te vinden, werd gedwongen onder te duiken.

Jaren gingen voorbij. De oorlog eindigde...en de bevrijding bracht zowel hoop als pijn met zich mee. Joop, gebroken door de ontberingen in de kampen, zocht naar een nieuw begin, echter hun gezondheid liet te wensen over.

Joop en Hanneke waren niet zozeer genezen als wel overeind gehouden. Hun lichamen droegen de oorlog nog als een tweede huid: mager, broos, ademloos bij geringe inspanning. Wat zij hadden doorstaan, had zich vastgezet in botten, longen en herinneringen. Werken kon niet, lopen nauwelijks. Leven was op dat moment vooral volhouden. Sanatorium Zwitserland zou een verbetering kunnen brengen.

Davos bood geen genezing, slechts uitstel van instorten. Het sanatorium lag hoog in de Zwitserse bergen, waar de lucht ijl was en de stilte soms zwaarder drukte dan lawaai. Hier werd hoop toegediend met schema's, rusturen en iets wat bijna alchemistisch klonk: goudinjecties. Dunne naalden brachten een belofte het lichaam binnen, geen wondermiddel, maar een laatste poging om het verval te keren. Het goud verwarmde niet alleen de aderen, maar ook het idee dat herstel misschien toch mogelijk was.

In een klein ziekenhuisblaadje lazen zij het bericht dat hun leven opnieuw zou kantelen. Australië. Een land dat arbeiders zocht, dat oorlogsslachtoffers een kans bood op een nieuw bestaan. Voor een tientje, nauwelijks meer dan symbolisch, kon men de overtocht maken. Werk werd beloofd. Zon, ruimte, afstand tot alles wat verwoest was.

De wederopbouw van Nederland na de verwoestende Tweede Wereldoorlog verliep moeizaam en nam vele jaren in beslag. Het land was diep getekend door bezetting, bombardementen en gevechten. Steden lagen in puin, infrastructuur was verwoest en talloze gezinnen droegen het verlies van dierbaren met zich mee. Hoewel de overheid voortvarend begon aan het herstel, bleven de littekens van de oorlog nog lang zichtbaar in het dagelijks leven.

Naast de fysieke schade kampte Nederland met aanhoudende schaarste. Voedsel, kleding en gebruiksartikelen bleven jarenlang op de bon. Het leven werd gekenmerkt door soberheid en zuinigheid. Mensen leerden improviseren, hergebruiken en delen om hun gezinnen overeind te houden. Welvaart was een belofte voor later; overleven had voorrang.

De problemen werden verder verergerd door een ernstige woningnood. Veel huizen waren verwoest en de nieuwbouw kon de snel groeiende bevolking nauwelijks bijbenen. Nederland bereikte de grens van tien miljoen inwoners, en het volgende miljoen diende zich al aan. In vergelijking met andere West-Europese landen raakte het land steeds voller. Voor velen voelde de toekomst beklemmend en onzeker.

Tegen deze achtergrond is het niet verwonderlijk dat emigratie breed werd besproken en overwogen. Vooral grote gezinnen, werklozen en boeren zagen weinig perspectief in het overvolle Nederland. Emigratie werd gezien als een kans op ruimte, werk en bestaanszekerheid, een mogelijkheid om opnieuw te beginnen. Ook de Nederlandse overheid erkende de ernst van de situatie. Voor velen bleef het bij overwegen. Voor enkelen werd het werkelijkheid. En voor Joop en Hanneke was het geen beleid, geen statistiek, maar een laatste mogelijkheid om adem te halen.

Vertrek sanatorium

Het was geen plan, maar een reflex. Een sprong vooruit omdat teruggaan onmogelijk was. De artsen waarschuwden. Hun lichamen

waren er niet klaar voor. De reis was zwaar, de onzekerheid groot. Maar Joop en Hanneke hadden geleerd dat wachten gevaarlijker kon zijn dan handelen. Wie te lang bleef liggen, werd ingehaald door zijn verleden.

Ze vertrokken tegen beter weten in.

Met een hoopvol vooruitzicht konden ze, met steun van de regering, een nieuw leven opbouwen in het verre Australië. Weliswaar vertrokken ze enigszins met een mengeling van hoop en wrok richting de zonovergoten vlaktes van de Outback.

Wat volgde was geen triomfantelijke tocht, maar een beproeving. De Zwitserse bergen toonden zich niet als decor, maar als tegenstander. Bijna geraakten ze in handen van mensensmokkelaars, die aan Australië-gangers wilden verdienen.

Na een spannend avontuur bereikte ze uiteindelijk de bestemming Australië. Na een poging een normaal bestaan op te bouwen met aangeboden werk en huisvesting namen toch de herinneringen van de oorlogsjaren in Japanse gevangenschap meer en meer toe en zochten zij hun heil in de ruige stad Coober Pedy en begonnen zij een klein klussenbedrijf in de metaalbewerking. Een smeulende wraak brandde in Joop's ziel, een vuur dat steeds hoger leek te laaien wanneer hij 's nachts de sterren boven de woestijn zag. Op een nacht, terwijl ze in hun geïmproviseerde woning in de heuvels van Coober Pedy zaten, kreeg Joop een vreemd idee. Hij zou geen gewone klussenman blijven. Hij bouwde een eigen smederij in de woestijn, waar hij metaal bewerkte tot scherpe, dodelijke vormen. Als snel breidde hij zijn barn uit met een grote oven, een kamer van vuur. Hanneke zag de duisternis in zijn ogen en wist dat hij iets verschrikkelijks plande.

Joop begon in het geheim te jagen op Japanners die na de oorlog naar Australië waren gekomen om een nieuw leven op te bouwen. Onder het mom van 'ongelukken' in de afgelegen Outback, verdwenen ze een voor een. De politie van Zuid-Australië begon te

fluisteren over een geest uit de oorlog, een schim die 's nachts toesloeg met een oven heet lemmet.

Hanneke probeerde Joop te stoppen, maar hij was bezeten. "Dit is voor wat ze ons aandeden," siste hij, terwijl hij zijn wapens sleep in de gloed van de smederij. De wraakzucht nam hem volledig in bezit. Op een nacht, toen de maan laag boven de heuvels hing, ging Joop op jacht naar de laatste Japanner in de regio, een man die had opgescheept over zijn daden in de kampen.

In een bloedstollende confrontatie in de schaduwen van een verlaten mijnschacht, trof Joop zijn prooi. Het gevecht was kort maar hevig. Toen Joop terugkeerde naar hun ondergrondse woning, wachtte Hanneke hem op met tranen in haar ogen.

"Genoeg," smeekte ze. Maar Joop was te ver heen. Hij verdween in de nacht, de Outback in, waar de wind zijn schreeuw van wraak overstemde.

De volgende ochtend was Joop verdwenen. Hanneke zocht dagen naar hem in de woestijn, maar vond slechts een briefje in de smederij: "Vuur zal de schuldigen zuiveren." Volharding van Hanneke werd beloond met het vinden van Joop in een uitgemergeld lichaam tussen kadavers van eetbare dieren. De wil om door te leven voor zijn Hanneke was voor Joop doorslaggevend. Joop liet zijn wapens vallen en omhelsde Hanneke terug. "Voor jou," fluisterde hij. "Voor ons." Samen besloten ze om de herinneringen aan de oorlog achter zich te laten en een nieuw leven op te bouwen in de Outback, waar de zon hun liefde zou laten schijnen.

Sommigen zeggen dat in de hete nachten van Coober Pedy de geest van Joop nog rondwaart, een ovenist van wraak, jagend op schaduwen uit het verleden. Samen met Hanneke nog hand in hand door de woestijn wandelend, hun liefde sterker dan ooit, gelouterd door de vuurproef van het verleden.

Op de vondst van een grote opaal bleek verre van vrede te rusten.

Amsterdam in de jaren 1920, 1940: Een stad tussen euforie, armoede en dreiging

Een stad die ontwaakt uit de oorlog (1918, 1923)

Toen de Eerste Wereldoorlog in 1918 eindigde, was Nederland weliswaar neutraal gebleven, maar Amsterdam had de gevolgen ervan diep gevoeld. Voedseltekorten, stakingen, rellen en armoede hadden diepe sporen nagelaten. Toch hing er direct na de oorlog een bijna ademloze opluchting in de straten, alsof de stad zichzelf opnieuw durfde uit te vinden.

De Amsterdammer uit de jaren twintig leefde in een wereld die voorzichtig modern werd. Nieuwe bioscopen openden hun deuren, de tramnetten groeiden, en de eerste auto's roffelden als vreemde metalen beesten door de smalle straten. Het was een tijd waarin mensen hunkerden naar vermaak, naar lichtheid. Cabarets, danszalen en theaterhuizen zoals Carré en het Rembrandttheater beleefden hoogtijdagen.

Tegelijkertijd was Amsterdam nog heel duidelijk een stad van sociale tegenstellingen. De arbeidersklasse woonde dicht op elkaar in kleine bovenwoningen in de Jordaan, de Staatsliedenbuurt of de Oostelijke Eilanden. De middenstand vulde de wijken rond de Ferdinand Bol, de Haarlemmerdijk en de Rivierenbuurt. En wie het breed had, diamantairs, rijke zakenlieden en succesvolle ondernemers, resideerde in statige panden aan de Apollolaan of langs het Museumplein.

De stad groeide razendsnel, en met die groei kwam ook een nieuw soort energie.

De roaring twenties op z'n Amsterdams

De jaren twintig stonden internationaal bekend als de "roaring twenties", jazz, charleston, economische bloei. Amsterdam kende zijn eigen, bescheiden variant. In nachtclub De Kring danste de culturele elite op nieuwe Amerikaanse muziek, terwijl in de buurten talloze cafés vol rook, accordeonmuziek en sterke verhalen de toon bepaalden.

Voor veel jongeren voelde de tijd licht en vrij. Er kwamen meer kansen op werk, vrouwen kregen voorzichtig meer vrijheid, en de bioscoop werd het nieuwe volksvermaak. Het Tuschinski Theater, in 1921 geopend, werd de kathedraal van deze nieuwe tijd: fonkelend, exotisch, dromerig, een plek waar de gewone Amsterdammer zich even een wereldburger kon voelen. Toch was het niet alleen feest. Armoede bleef hardnekkig. Veel arbeidersgezinnen leefden met tien of meer mensen in vochtige woninkjes waar het gaslicht nauwelijks de schaduwen verdreef. De stadsbestuurders worstelden met woningnood, slechte sanitaire voorzieningen en ziekten zoals tuberculose. Maar de bouw van nieuwe wijken, de tuindorpen in Noord, de Indische Buurt, later de Rivierenbuurt, liet een glimp zien van een betere toekomst.

De klap van de crisis (1930, 1935)

De wereldwijde economische crisis van 1929 bereikte Amsterdam begin jaren dertig met een meedogenloze traagheid. Fabrieken sloten, de scheepvaart kromp, en de diamantindustrie, eeuwenlang de trots van de stad, stortte bijna volledig in. Zo'n 70% van de diamantbewerkers verloor zijn werk. Het was een klap die de Joodse gemeenschap, zwaar vertegenwoordigd in de diamantsector, bijzonder hard trof.

Werkloosheid werd een stadsbeeld op zichzelf. Lange rijen bij de werkverschaffing, mannen met petten en handen op de rug die langs het Entrepotdok, de Plantage of de Dapperbuurt sjokten, op zoek naar iets dat op werk leek. Arme wijken raakten nog dieper in ellende. De steunuitkeringen gingen langzaam en gingen gepaard met vernederende controles. In de volksbuurten klonk steeds vaker frustratie, al bleef men elkaar vasthouden met humor, solidariteit en muziek.

De stad werd somberder. In de etalages zag je minder luxe, de cafés werden rustiger, en de toon van de kranten werd onheilspellender. Toch bleven Amsterdammers taaie optimisten. "t Komt wel weer goed," klonk het regelmatig, al werd het steeds vaker met een zucht gezegd.

Buurten vol leven en cultuur

Ondanks de zware tijden bleven de buurten bruisen van het leven. Amsterdam was een mozaïek van herkenbare, bijna dorpse wijken.

De Jordaan:

Vol accordeonmuziek, kroegen, marktventers, armoede en warmte. Een buurt waar iedereen elkaar kende en waar de stoepen 's zomers een uitbreidingsstuk van de woonkamer waren.

De Jodenbuurt rond Waterlooplein en Rapenburg.

Een levendige, dichtbevolkte wijk vol handelaren, diamantbewerkers, kooplieden, synagogen, en kinderen die door smalle stegen renden. Jiddische kreten, Nederlandse straattaal en Hebreeuwse gebeden mengden zich tot een unieke stadsgeur.

De Zeedijk en omliggende straten.

Ruw, kleurrijk, internationaal. Vol zeemanscafés, opiumkitten, matrozen en vrouwen van lichte zeden, maar ook vol muziek en verhalen.

Nieuw-Zuid en de Apollobuurt.

Stijlvol, nieuw, ruim opgezet. De plek waar architectuur en moderniteit samenkwamen, een wereld verwijderd van de krapte elders in de stad.

Deze verscheidenheid maakte Amsterdam tot een stad waarin uitersten naast elkaar bestonden: groots en klein, rijk en arm, vroom en vrijgevochten.

De opkomst van dreiging (1935, 1940)

Vanaf midden jaren dertig veranderde de toon in Europa. In cafés werd steeds vaker gepraat over Duitsland, over Hitler, over maatregelen tegen Joden, over de herbewapening. In Amsterdam voelden veel mensen een groeiend ongemak, maar men klampte zich vast aan het idee dat Nederland neutraal zou blijven, net als in de vorige oorlog.

Toch waren de veranderingen voelbaar: Joodse vluchtelingen arriveerden uit Duitsland.

Bleek, vermoeid, vaak berooid. Ze kwamen in een stad die hen verwelkomde, maar die zelf worstelde met armoede.

De NSB begon zichtbaarder te worden, vooral in buurten met veel werkloosheid.

Marcherende groepen, pamfletten, gespannen confrontaties op pleinen.

Het stadsbestuur investeerde in voetbalvelden, jeugdprogramma's, en grote werkverschaffingsprojecten, deels om radicalisering tegen te gaan.

Maar boven alles hing er een sluier van nervositeit.

In het straatbeeld kon je het nog niet altijd zien, maar in de gesprekken wel... het voelde alsof er iets naderde.

Toen in september 1939 de oorlog in Europa uitbrak, hield Nederland officieel vast aan neutraliteit. Maar Amsterdam werd stiller, voorzichtiger. De stad verduisterde 's avonds. Er kwamen schuilkelders. Kranten vulden zich met oorlogsnieuws. Veel Amsterdammers liepen rond met een knoop in hun maag. En toch bleef het leven doorgaan. De tram rinkelde. De markten bleven open. Op de Dam zaten duiven op foto's van verliefde stelletjes. Mensen lachten, trouwden, werkten, maakten plannen voor de toekomst.

Tot die ene ochtend in mei 1940, toen het geluid van Duitse vliegtuigen de stad wakker schreeuwde, en Amsterdam voorgoed een andere richting in werd gedwongen.

Amsterdam 1925.

De geur van versgemalen koffie en het verre geluid van een saxofoon vulden de smalle straatjes van de diamantwijk. Joop Poot liep met zijn vriend Ben Cohen langs het water, hun schaduwen lang in het avondlicht. Ze hadden net gerepeteerd met hun jazzbandje, en Joop's vingers tintelden nog van de laatste noten die hij had gespeeld. De saxofoon voelde als een verlengstuk van hemzelf, alsof de muziek zijn ware taal was.

Samen met Ben zat Joop in een muziek jazz bandje. Joop had gevoel voor de Sax. Joop werd aangezien als een jongen van joodse komaf gezien zijn uiterlijk. Joop, al jaren bevriend met Ben. Ben's vader was diamantair in Amsterdam.

Kennelijk heeft dat geholpen dat hij een opleiding als diamantslijper mocht volgen en een aanstelling kreeg bij de vader van Ben. Ooit heeft Joop iets te maken gehad met de Koh-i-Noor of Kohinoor een diamant van 109 karaat afkomstig uit India.... Hier zweeg hij liever over wat precies.

Joop voelde in het gezin, dat hij anders was dan zijn 2 broers en zus. Dat zijn gevoel hem niet bedroog bleek wel toen hij werd opgeroepen voor keuring militaire dienst. Daar bleek dat hij geen Poot heette maar Zimmermann zijn moeder had daar nooit met hem over gehad. In de 1e wereld oorlog had zij een relatie gehad met een Duitse soldaat. Nadat hij op onverklaarbare wijze was gestorven keerde zij terug naar Nederland waar ze trouwde met Herman Jan Poot, waar ze nog drie kinderen van kreeg.

Zwaar was Joop geschokt, dat zijn moeder dat had verzwegen en dat hij dat op deze manier moest vernemen en heeft de dubbel N uit zijn naam laten corrigeren.

Joop kreeg in het leger een geduchte opleiding bij de corps-mariniërs. Zijn broer Chris zat al in het leger in de Oost, Indonesië als Dirigent van het Legerkapel, getrouwd met een Indonesische schone op Java.

Hetzelfde moment dat Joop werd opgeroepen om met de marine naar de West te gaan om daar te dienen, kreeg hij een telegram

van zijn broer Chris. Of Joop naar Indonesië kon komen. De vader van zijn vrouw was overleden en liet een fietsenzaak en een juwelierszaak na. De fietsenzaak kon hij verkopen, maar omdat Joop ervaring in jams had zou dit een mooie opstart voor Joop kunnen zijn.

Het verzoek van Joop aan de legerleiding om zijn missie naar de West te ruilen voor de Oost werd ingewilligd en Joop vertrok naar het Nederlandse legerkamp op Java.

Door zijn leger plicht en activiteiten kon Joop niet de juwelierszaak volledig runnen. Intussen kreeg hij verhouding met een meisje uit Den Haag, dat bij een tante werkte in een verf- en behangzaakje. Hanneke was een opvallend charmante Hollandse verschijning tussen de mooie en fragiel ogende inheemse dames. Joop kon haar zover krijgen dat zij de juwelierszaak kon runnen, zodat hij zijn dienstplichten kon vervullen. Bij de legertop had Joop goede sier gemaakt met zijn inzet als schutter in de Catalina, het vliegtuig dat op diverse wijzen kon worden ingezet. Ook wel Cats genoemd. Deze toestellen werden ingezet voor verkennings- en konvooibescherminsvluchten, het redden van schipbreukelingen, het overbrengen van manschappen (hun gezinnen), en goederen. Als rasechte Amsterdammer had Joop zich populair gemaakt bij de vrouwen van zijn superieuren door zo af en toe een glimmertje uit de zaak mee te nemen. Joop trouwde met Hanneke en woonde in de woning boven de zaak.

Nederlands-Indië

Kolonie in schijnbare rust

In 1935 is Nederlands-Indië nog een strak georganiseerde kolonie. Batavia, Soerabaja en Bandoeng draaien op koffie, suiker, rubber, olie en tin. Voor Europeanen is het leven comfortabel: clubs, plantages, sociëteiten. Voor de Indonesische bevolking is het anders: weinig politieke zeggenschap, lage lonen, strenge hiërarchie.

De nationalistische beweging groeit wél. Figuren als Soekarno worden nauwlettend in de gaten gehouden. Het bestuur onderschat de diepte van het verlangen naar onafhankelijkheid. De dreiging komt niet alleen van binnen, maar ook van buiten: Japan kijkt hongerig naar Zuidoost-Azië.

Japanse bezetting

In maart 1942 capituleert het KNIL. Japan bezet de archipel razendsnel.

Voor Nederlanders en Indo-Europeanen volgt internering: kampen, honger, dwangarbeid.

Voor veel Indonesiërs lijkt Japan eerst een bevrijder, *Azië voor de Aziaten*, maar al snel wordt duidelijk dat het een keiharde bezetting is.

De beruchte Birma-spoorlijn kost tienduizenden levens. Ook in Indië zelf vallen slachtoffers door romusha-arbeid, honger en geweld.

Japan bewapent en traint Indonesische jongeren. Onbedoeld zaait het zo de kiem voor een onafhankelijk leger.

Vrijheid & chaos (*Bersiap; Bersiap betekent "wees paraat" en verwijst naar een gewelddadige periode in het voormalige Nederlands-Indië aan het begin van de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd, direct na de Japanse bezetting.*)

Wees paraat

Op 17 augustus 1945 roept Soekarno de onafhankelijkheid uit.
Maar vrijheid komt niet ordelijk.

De Bersiap breekt los: revolutionaire jongeren keren zich tegen
alles wat koloniaal oogt, Nederlanders, Indo's, Chinezen.

Moorden, plunderingen, angst.

Voor velen voelt het als totale ontwrichting: de wereld van vóór de
oorlog bestaat niet meer.

De politionele acties

Nederland probeert de kolonie te herstellen via twee militaire
campagnes, eufemistisch politionele acties genoemd.

Internationaal groeit de kritiek. De Verenigde Staten en de
Verenigde Naties zetten druk.

Het morele gezag is weg. Het rijk is te moe, te arm, te laat.

Einde van een tijdperk

In 1949 erkent Nederland de onafhankelijkheid van Indonesië.

In 1950 houdt Nederlands-Indië definitief op te bestaan.

Honderdduizenden mensen vertrekken: naar Nederland, Australië,
elders.

Ze nemen herinneringen mee aan tropenzon, oorlog, verlies,
loyaliteit en gebroken beloften.

1935–1950 is de overgang van een zelfverzekerde kolonie naar een
onafhankelijke natie via oorlog, bezetting, geweld en afscheid.

Soerabaja 1942–1945

Japanse bezetting

In 1942 viel Soerabaja zonder langdurige strijd in Japanse handen. De Nederlandse vlag ging omlaag. De wereld kantelde.

In de kampongs sliep men licht. Te veel monden, te weinig ruimte. Jongens droomden niet meer van dienstbaarheid, maar van loskomen. Ze spraken zachtjes, want woorden konden gevaarlijk zijn. Vrijheid had hier nog geen vaste vorm, slechts een schaduw.

Toen de oorlog naderde, veranderde de lucht. Niet warmer, maar zwaarder. Soldaten verschenen, havenpoorten sloten eerder, schepen lagen langer stil. De zee bracht geen geruststelling meer, alleen geruchten. En toen, in 1942, kwam de stilte. De stilte van een vlag die wordt gestreken.

De Japanners namen de stad zonder veel ceremonie. Macht wisselde van hand, maar niet van gezicht: het bleef hard. Vrouwen leerden zwijgen. Kinderen leerden honger herkennen aan het geluid van hun eigen buik. De stad kromp. Wat ooit handel was, werd overleven.

Europese mannen verdwenen naar interneringskampen, vrouwen en kinderen leefden onder angst en honger, leerden honger herkennen aan het geluid van hun eigen buik.

Indonesiërs werden geronseld voor dwangarbeid (*romusha*) en openbare vernedering, schaarste en geweld werden dagelijks. De stad verarmde snel. Waar ooit handel bloeide, heerste nu stilte. Gebouwen vervielen, eten werd schaars, vertrouwen verdween. Toch voedde de Japanse propaganda onbedoeld het idee van een onafhankelijk Indonesië.

Soerabaja werd grauw. Niet door rook, maar door angst. Gebouwen stonden er nog, maar ze keken anders. Ogen in ramen durfden niet meer te blijven hangen. Mannen werden weggevoerd voor werk dat geen loon kende en vaak geen terugweg. De dood werd administratief.